САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу
САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
Зборник радова са VIII научног скупа младих филолога Србије, одржаног
2. априла 2016. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
Година VIII / Књ. 2

Издавач

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

Уређивачки одбор

Проф. др Милош Ковачевић, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Проф. др Драган Бошковић, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Проф. др Владимир Поломац, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Доц. др Никола Бубања, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Доц. др Јелена Петковић, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Доц. др Биљана Влашковић Илић, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Проф. др Анђелка Пејовић, *Филолошки факултет, Београд*
Проф. др Ала Татаренко, *Филолошки факултет Универзитета „Иван Франко", Лавов, Украјина*
Проф. др Миланка Бабић, *Филозофски факулет, Универзитет у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина*
Проф. др Михај Радан, *Факултет за историју, филологију и теологију, Темишвар, Румунија*
Проф. др Димка Савова, *Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска*
Проф. др Душан Маринковић, *Филозофски факултет Свеучилишта у Загребу, Хрватска*
Проф. др Персида Лазаревић ди Ђакомо,*Универзитет „Г. д Анунцио", Пескара, Италија*

Одговорни уредник

Проф. др Маја Анђелковић

Рецензенти

Проф. др Драган Бошковић
Проф. др Горан Максимовић
Проф. др Јеленка Пандуревић
Проф. др Славица Гароња Радованац
Проф. др Катарина Мелић
Проф. др Маја Анђелковић
Проф. др Душан Живковић
Доц. др Часлав Николић
Доц. др Мирјана Секулић
Доц. др Јелена Арсенијевић Митрић
Доц. др Јасмина Теодоровић
Доц. др Биљана Влашковић Илић
Доц. др Милка Николић
Доц. др Никола Бубања
Доц. др Марина Петровић Јилих
Доц. др Марија Лојаница
др Лидија Делић

Зборник радова са VIII научног скупа младих филолога Србије
одржаног 2. априла 2016. године
на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Година VIII / Књ. 2

Крагујевац, 2017.

О ДВОКЊИЖЈУ ЗБОРНИКА СА ОСМОГ НАУЧНОГ СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ

На Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу одржан је 2. априла 2016. године Осми научни скуп младих филолога Србије. Скуп се тако приближава својој десетогодишњици па се с правом може сматрати да је већ постао традиционалан, са сталном, непромењеном темом: *Савремена проучавања језика и књижевности.* Још нешто повезује свих тих осам година скупа, а то је да од првога па до овога осмога научног скупа младих филолога на њему учествују не само млади филолози из Србије. Истина, највише их је са разних државних и приватних факултета у Србији на којима се изучава филологија и Института за српски језик, али ни један од осам одржаних скупова није био без учешћа младих филолога из других земаља, како оних насталих од бивших југословенских република, тако и из других словенских и несловенских земаља. На овом, осмом скупу младих филолога с рефератима су учествовала 143 млада филолога, од чега 61 с лингвистичким темама, а 82 с темама из књижевности. Скуп је традиционално радио у језичким и књижевним секцијама.

Велики број учесника и ове године захтева да се реферати штампају у два тематски специфицована зборника: у првоме су окупљени реферати који припадају области савременог проучавања језика, док се у другоме штампају на скупу презентовани радови што припадају области савременог проучавања књижевности.

Будући да се сваки рад уврштен у зборник рецензира, нормално је да сви на скупу поднесени реферати нису уврштени у зборник. То је онима чији су и реферати уврштени и онима чији реферати нису задовољили критеријуме рецензената подстрек да на наредним скуповима буду бољи: први да се одмере у односу на резултате постигнуте у претходној години, другима да завреде да им радови буду и штампани.

Будући да је општа тема доста широка, готово да нема ниједне језичке или књижевне области којој није посвећен неки од радова у зборнику. Не само што радови покривају све области лингвистичке и књижевне науке, него они показују методолошко богатство у анализи различитих тема. Лако је уочити велики број традиционалних и модерних методолошких приступа у различитим језичким и књижевним (под)дисциплинама који су примењени у радовима оба двокњижја.

Тако су радови младих филолога што их доноси двокњижје зборника са Осмог научног скупа младих филолога показали да младалачка жеља за науком и њеним изазовима представља добар мотив за научно усавршавање и напредак. Томе је најбољи показатељ списак учесника са првих научних састанака младих филолога: данас је већина њих већ докторирала, и са рефератима учествује на најзначајнијим националним и међународним скуповима, вероватно се стално подсећајући почетака које су имала на скупу младих филолога. Исто желимо и учесницима Осмога научног скупа, очекујући их на овогодишњем деветом.

Крагујевац, 22. 2. 2017. год. *Проф. др Милош Ковачевић*

О ДРУГОЈ КЊИЗИ ЗБОРНИКА *САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ* СА ОСМОГ НАУЧНОГ СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ

Другу књигу зборника радова *Савремена проучавања језика и књижевности* чине радови књижевно-антрополошког дела Осмог научног скупа младих филолога Србије, који је одржан 2. априла 2016. на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу. На овом делу скупа учествовало је 82 излагача из Србије и мањим делом из иностранства, са 80 реферата, а у зборнику обајвљујемо 49 радова који су позитивно оцењени током рецензентске процедуре.

Широко постављена тема скупа – која подразумева проучавање књижевности – омогућила је и ове године да се млади истраживачи определе за њима подобан предмет истраживања. Сходно томе, корпус који је захваћен различитим видовима књижевно-антрополошких проучавања је изразито велики. Такође, приметно је да је и исти истраживачки корпус био база за различита тематска одређења, што је допринело свеобухватнијем осветљавању појединих књижевних појава, писаца и њихових књижевно-уметничких дела.

Предочена тематска разноврсност, као и разноврсност коришћених метода, смелост да се изнова, научно утемељено, проговори и о појединим веома значајним и донекле већ разматраним књижевно-теоријским поставкама и делима, изнедрила је нове аспекте, нове истраживачке фокусе, сазнања о могућностима преламања књижевног текста кроз нове истраживачке призме. Осим доминантног бављења различитим националним књижевностима, млади истраживачи нису занемарили ни упоредна проучавања, што доноси посебну вредност.

По својој структури, овај зборник је врло сличан претходним зборницима, а услед разноликости радова, њихово груписање је у највећој мери вршено према књижевном роду или врсти. Без обзира на све могуће несавршености радова које произилазе из почетничког бављења науком, неки од њих доносе и разрешења најразличитијих књижевних питања, а узети у целини – несумњиво су добар ослонац за даља књижевно-антрополошка проучавања, и за промовисање бављења хуманистиком.

Крагујевац, фебруар 2017. *Проф. др Маја Анђелковић*

О ДВОКЊИЖЈУ ЗБОРНИКА СА ОСМОГ НАУЧНОГ
СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ / 5

О ДРУГОЈ КЊИЗИ ЗБОРНИКА *САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ* СА ОСМОГ НАУЧНОГ
СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ / 7

Исидора Ана Стамболић
МАРКО КРАЉЕВИЋ И МАЈКА ЈЕВРОСИМА У *СРПСКИМ НАРОДНИМ ПЈЕСМАМА II* ВУКА СТ. КАРАЏИЋА И *ПЈЕВАНИЈИ* СИМЕ МИЛУТИНОВИЋА САРАЈЛИЈЕ / 15

Борјан Митровић
АЛУЗИВНОСТ КАО ИНТЕРТЕКСТУАЛНИ ПОСТУПАК
У ПОЕЗИЈИ ЂОРЂА СЛАДОЈА / 23

Жељко Тешић
САВРЕМЕНИ ПЕСНИЧКИ ГЛАСОВИ
(АНА РИСТОВИЋ И ЛУЦИЈА СТУПИЦА)
У КОНТЕКСТУ ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ УСМЕНОГ НАСЛЕЂА / 35

Луна Градиншћак
ПРОУЧАВАЊЕ СТИХА У ПЕСНИШТВУ
ЈОВАНА ХРИСТИЋА И ИВАНА В. ЛАЛИЋА / 45

Дуња Рашић
АЛЕКСАНДАР ВЕЛИКИ КАО КУРАНСКИ ЗУЛКАРНЕЈН:
ДВОРОГИ КРАЉ *ХИЉАДУ И ЈЕДНЕ НОЋИ* / 53

Александра Д. Матић
МИТСКИ ПРЕОБРАЖАЈИ У ЦИКЛУСУ „МАГНОВЕЊА”
МОМЧИЛА НАСТАСИЈЕВИЋА / 65

Данијела Николић Ђорђевић
АУТОПОЕТИЧКИ ИСКАЗИ У ПОЕЗИЈИ ЉУБОМИРА П. НЕНАДОВИЋА / 77

Наташа Кљајић
АУТОПОЕТИЧКИ ИСКАЗИ У ПОЕЗИЈИ ПАВЛА СОЛАРИЋА / 87

Жарко Миленковић
ПОЕЗИЈА СЛОБОДАНА КОСТИЋА / 99

Јелена Марићевић
ПОЕЗИЈА ЈОВАНА ДУЧИЋА
У СВЕТЛУ БАРОКНЕ ПОЕТИКЕ И ЕСТЕТИКЕ / 107

Наташа Антонијевић
ЕЛИОТОВО ЈЕДИНСТВО СЕНЗИБИЛИТЕТА
КАО ЕЛЕМЕНТ ПОЕЗИЈЕ ЏОНА ДАНА / 117

Младен Ђуричић
ПОЕЗИЈА ЛАЗЕ КОСТИЋА У АНТОЛОГИЈАМА СВЕТИСЛАВА СТЕФАНОВИЋА (1923)
И МИЛОША ЦРЊАНСКОГ (1935) / 125

Нина Марковић
ЛИРИЗАЦИЈА ПРОЗЕ У РОМАНУ *НЕ ТУГУЈ, БРОНЗАНА СТРАЖО* БРАНКА ЋОПИЋА / 137

Милица Абрамовић
ФРАГМЕНТАЦИЈА У ВОНЕГАТОВОМ
И ПАВИЋЕВОМ ПРИПОВЕДАЊУ / 147

Милица Алексић
ФЕНОМЕН МУШКОСТИ У ПРОЗИ СВЕТОЛИКА РАНКОВИЋА / 159

Јелена М. Тодоровић
ПОЕТИКА ПОСТМОДЕРНИЗМА У ПРИПОВЕЦИ „ВРТ СА
СТАЗАМА КОЈЕ СЕ РАЧВАЈУ" ХОРХЕА ЛУИСА БОРХЕСА / 167

Марија Шљукић
ФЕНОМЕНОЛОШКИ ПРИСТУП ПРИПОВЕТКИ
СТЕВАНА СРЕМЦА *ИБИШ-АГА* / 177

Бојана Симић
ФИГУРА ЂАВОЛА У ЗБИРЦИ ПРИПОВЕДАКА
ЂАВОЛИ ДОЛАЗЕ МИОДРАГА БУЛАТОВИЋА / 189

Снежана С. Николић
ПЕВАЊЕ И МИШЉЕЊЕ ЕСЕЈИСТИКЕ ДУШАНА МАТИЋА / 201

Љиљана Самарџић
АНАЛИЗА ТУРНИЈЕОВОГ *КРАЉА ВИЛОВЊАКА* У КОНТЕКСТУ
ИДЕОЛОГИЈЕ И ПОСТМОДЕРНИСТИЧКОГ ПОИМАЊА МИТА / 211

Александра Пауновић
ЉЕСКАЊЕ ДУШЕ И/ИЛИ ЉЕСКАЊЕ СОПСТВА –
ЗНАКОВИ ПОРЕД ПУТА ИВЕ АНДРИЋА / 221

Светлана Стевановић
ЕРНАН КОРТЕС ВИЂЕН ОЧИМА КАРЛОСА ФУЕНТЕСА / 237

Бранка Б. Ђурђевић
ДИСТОПИЈСКИ МОТИВИ У РОМАНУ *ГРАД*
ИЗА РЕКЕ ХЕРМАНА КАЗАКА / 245

Маријана Јелисавчић
„ИЗА ЗАВЈЕСЕ" ДАВИДА АЛБАХАРИЈА
(МОТИВ ЗАВЕСЕ У РОМАНУ *ЦИНК*) / 255

Нина Катана
МОТИВ ТАМНИЦЕ: ИНТЕРТЕКСТУАЛНЕ ВЕЗЕ У РОМАНИМА *ЛАГУМ,*
НИГДИНА И *ПРОЗРАЦИ* СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР ЈАНКОВИЋ / 261

Жељка Јанковић и Јулија Марјановић
ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТА: ГРАНИЦА И ЈЕЗИК
У ФРАНЦУСКО-РУСКОЈ ТРИЛОГИЈИ АНДРЕЈА МАКИНА / 267

Бирсена Џанковић
АСПЕКТИ СУФИЗМА У РОМАНУ *ИСТОЧНИ*
ДИВАН ЏЕВАДА КАРАХАСАНА / 277

Мирослава Нинковић
КРИЗА ИДЕНТИТЕТА И КРИЗА ЉУБАВИ У РОМАНУ
ОМИЉЕНА ИГРА ЛЕНАРДА КОЕНА / 287

Јована Срећковић
ПРЕДСТАВЉАЊЕ ДРУШТВА И КУЛТУРЕ ЕНГЛЕСКЕ ПОМОЋУ ЕЛЕМЕНАТА ПОПУЛАРНЕ КУЛТУРЕ У РОМАНУ *СУБОТА* ИЈАНА МАКЈУАНА / 295

Страхиња Добривојевић
КОМУНИКАЦИЈСКИ КОДОВИ НИКЛАСА ЛУМАНА НА ПРИМЕРУ САДОМАЗОХИСТИЧКИХ ОДНОСА У РОМАНУ *ПИЈАНИСТКИЊА* ЕЛФРИДЕ ЈЕЛИНЕК / 307

Невена Банковић
ПОТРАГА ЗА ИДЕНТИТЕТОМ У РОМАНУ ХАНИФА КУРЕЈШИЈА *БУДА ИЗ ПРЕДГРАЂА* / 315

Марија С. Пантовић
(АНТИ)СЕКСУАЛНОСТ И МЕЛАНХОЛИЈА *ДРУГЕ КЊИГЕ СЕОБА* МИЛОША ЦРЊАНСКОГ / 323

Милица Перић
БЕГ ОД СТВАРНОСТИ ИЛИ ПРОСТОРНО УРАЊАЊЕ ЈУНАКА РОМАНА *СИТНИЧАРНИЦА „КОД СРЕЋНЕ РУКЕ”* ГОРАНА ПЕТРОВИЋА / 333

Милица Миловановић
УБИТИ ПТИЦУ РУГАЛИЦУ И ФЕМИНИЗАМ / 343

Јелена Алексов
БРАНКО ЛАЗАРЕВИЋ *МОЈИХ СЕДАМ СКЕРЛИЋА* / 355

Марија Живковић
ШАПУТАЊА ПРОСТРАНСТВА, ТАЈАНСТВА И ХАОСА ЖАРКА ВАСИЉЕВИЋА / 365

Александра Самарџић
ДУХ НЕГАЦИЈЕ У ДРАМСКОЈ ПОЕМИ „ЧОВЕКОВА ТРАГЕДИЈА” ИМРЕА МАДАЧА / 375

Сузана Симић
КОНАК – „НОСОРОГ” НАШЕГ ТЕАТРА / 383

Марија Благојевић
ОД МОДЕРНЕ ДО САВРЕМЕНЕ АНТИГОНЕ – ИМА ЛИ ЈЕ? / 391

Тамара Љујић
ТАНДАРА-МАНДАРА ЈЕДНОГ КРАЉА (ФУНКЦИЈА *ВЛАДЕ АЛЕКСАНДРА ОБРЕНОВИЋА* СЛОБОДАНА ЈОВАНОВИЋА У ДРАМИ *КОНАК* МИЛОША ЦРЊАНСКОГ) / 403

Никола М. Ђуран
РАЗВОЈ АНТИИДЕОЛОШКОГ ДИСКУРСА У ДЕЛИМА СОЛА БЕЛОУА / 415

Гордана Богићевић
НАДЗИРАЧИ АЛАНА МУРА И ДЕЈВА ГИБОНСА: ИЛУСТРАЦИЈА КОНСЕКВЕНЦИЈАЛИЗМА И ДЕОНТОЛОГИЈЕ У ПОПУЛАРНОЈ КУЛТУРИ / 427

Оливера Петровић
ЕЛЕМЕНТИ ПОПУЛАРНЕ КУЛТУРЕ У *ЛОЛИТИ* / 439

Анна Наумова
ИВО АНДРИЋ И ФИЛОЗОФИ XX ВЕКА О ГЕНЕЗИ КУЛТУРНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ И ЖИВОТУ НА „НЕСТАБИЛНИМ ГРАНИЦАМА" / 449

Драгица Мирковић
ХОДОЧАСНИКОВО ПУТОВАЊЕ ЏОНА БАЊАНА: ФОРМА У СЛУЖБИ СУШТИНЕ / 459

Владимир Станковић
ВИЗИЈЕ О ИРСКОЈ У ДЕЛИМА ШОА И ЏОЈСА / 469

Исидора Белић
СЛИКА ИТАЛИЈЕ У ПУТОПИСИМА РАСТКА ПЕТРОВИЋА / 479

Веселин Булатовић
МЕТОДИЧКИ ПРИСТУП РОМАНУ *ХАЈДУЦИ* БРАНИСЛАВА НУШИЋА / 491

Марко С. Милићевић
ИМПЛИЦИТНИ МЕТОДИЧКИ СТАВОВИ ЛУИСА КЕРОЛА У МЕТОДИЧКОМ ПРИСТУПУ РОМАНУ *АЛИСА У ЗЕМЉИ ЧУДА* / 499

Прегледни рад
821.163.41-1.09:398 Karadžić V. S.
821.163.41-1.09 Milutinović Sarajlija S.

Исидора Ана Стамболић[1]
Нови Сад

МАРКО КРАЉЕВИЋ И МАЈКА ЈЕВРОСИМА У *СРПСКИМ НАРОДНИМ ПЈЕСМАМА II* ВУКА СТ. КАРАЏИЋА И *ПЈЕВАНИЈИ* СИМЕ МИЛУТИНОВИЋА САРАЈЛИЈЕ

У овом раду ће бити изложен преглед специфичног односа јунака епских песама, Марка Краљевића и његове мајке Јевросиме у збиркама *Српске народне пјесме II* Вука Стефановића Караџића и *Пјеванији* Симе Милутиновића Сарајлије. Поткрепљујући цитатима из песама, настојаћемо да прикажемо природу тог односа и у којој мери је он карактеристичан за патријархално уређену заједницу или одступа од њених мерила. Уз карактеризацију односа Јевросиме и Марка Краљевића биће дат и упоредни преглед разлика у сагледавању лика Јевросиме у Вуковој и Сарајлијиној збирци песама, као и покушај да се нађе узрок тих разлика.

Кључне речи: патријархална заједница, жена, мајка, функција саветодавца, потчињеност жене, епски јунак, Јевросима, Марко Краљевић.

Евидентно је да је однос према жени у традиционалној култури Срба (шире Словена) двојак и да се он заснива, пре свега, на женској способности рађања, а потом и на женској лепоти/ружноћи, покорности/непокорности, верности/неверности. Из првог својства, обично, произилазе позитивне конотације, док је лепота најчешће проклета, или бар опасна. Она замућује здрав разум, заводи, вара или је погубна за самог носиоца лепоте, те је често лепа девојка кратког животног века. Ипак, уколико је лепота повезана са наговештајем плодности и рађања, она добија своју позитивну вредност. На тај начин долазимо до примарног својства жене где она поседује моћ рађања, стварања новог живота (Јокић, Вујовић 2014: 79–95). Материнство је то које доприноси вредновању жене унутар традиционалне заједнице.

Статус жене унутар патријархалне заједнице уско је повезан с рађањем и материнством. Све у чему девојке или жене узимају учешћа, има на неки начин везе с плодношћу или са рађањем. Одразе таквог сагледавања женског принципа видимо у обредним женским поворкама и у свадбеним обичајима, као и у статусу снахе која још није родила и она која то јесте (Карановић 2010). Жена је често прихватана у новој (мужевљевој) породици тек када би родила мушко дете. На тај начин она је потврђивала своју равноправност с другим женским члановима заједнице. Највиши статус жене у патријархалној заједници била је позиција свекрве, која управља женским делом породице унутар патријархалне заједнице. Свекрва је жена која не само што је родила мушко дете већ га је и отхранила и оженила, тј. довела га до доба зрелости, а самим тим, истовремено, стекла и заштитника.

Све ове чињенице су веома битне у сагледавању лика Јевросиме, мајке највећег јунака епских песама Марка Краљевића. Познати су чести разговори у епским песмама између Марка и његове мајке, као и њени, увек добронамерни,

1 isidora.ana@gmail.com

савети. Ипак, тај однос требало би додатно расветлити сагледавањем Јевросиминих особина и њеног односа према Марку, као и Краљевићевог односа према њој. На тај начин ћемо пронаћи узрок веома блиске везе између Марка и Јевросиме.

Јевросима није лик који се искључиво јавља у епским песмама везаним за Марка Краљевића. Песма *Женидба краља Вукашина* детаљно даје опис Јевросиминог карактера[2] на сасвим суптилан начин. У њој се сусрећемо с ликом Јевросиме као неудате девојке која је спремна да свој живот положи за братов. Јевросима прва куша братовљеву храну и пиће да га неко не би отровао. Када је Момчило угрожен, она му помаже у невољи по цену своје косе и по цену великог бола (при чупању косе). Најзад, она се покорава братовљевој вољи и удаје се за његовог убицу да би се родио јунак достојан Момчилове крви. Веома су битни последњи стихови ове песме: *Па он узе сестру Момчилову / По имену дилбер – Јевросиму / Одведе је Скадру на Бојану / И вјенча је себи за љубовцу. / С њом лијепи пород изродио / Пород изродио Марка и Андрију / А Марко се тури на ујака / На ујака, на војводу Момчила* (СНП II: 75).

Краљ Вукашин Мрњавчевић у епским народним песмама и у културно-историјском предању окарактерисан је као негативан јунак, епски певачи успостављају јасну дистанцу између њега и његовог сина Марка. Инсистира се на Марковом пореклу, али са мајчине стране, што је траг аванкулата који се и иначе слути у неким веровањима везаним за свадбу и наслеђивање[3]. И у песми *Марко Краљевић и Муса Кесеџија* се при опису порекла особина, али и порекла уопште, не помиње отац, него мајка: *Ако т' и јести родила краљица / На чардаку, на душеку, / У чисту те свилу завијала / А злаћеном жицом повијала / Одранила медом и шећером...* (СНП II: 254–255).

Дакле, краљевско порекло Марко води од мајке-краљице, а његово јунаштво и племенитост потичу од њеног начина одгоја и васпитања.

Веза са великим јунаком какав је био Момчило, преко Јевросиме, која је делила позитивне особине са братом, веома је снажна (Делић 2006). Момчило ће сам предсказати продужење своје лозе кроз сестру: *Већ ти узми моју милу сеју / Сеју моју милу Јевросиму / Она ће ти свагда вјерна бити / Родиће ти ко и ја, јунака* (СНП II: 74).

Занимљиво је које Јевросимине особине Момчило истиче. Он инсистира на њеној верности и привржености, али и на томе да је она у крвној вези са њим и да ће рађати јунаке као што је он. Тако Момчило својим последњим дахом постиже да, иако није имао порода са Видосавом, оствари продужетак своје лозе кроз сестру. Дакле, пород племените крви наставља да живи и он сам кроз њега. Тако Јевросима преузима родоначелство Момчилове лозе и добија посебан статус. Јевросимина крвна веза са јунаком какав је Момчило кључна је за однос са њеним сином Марком Краљевићем. Док се Марко, често, у народним песмама сукобљава са оцем, истовремено, готово беспоговорно слуша савете своје мајке или просто и сам дели њено мишљење и систем вредности. Такав однос је посебно видан у песми *Урош и Мрњавчевићи*: *Колко Марко тежио на правду / Тол'ко моли Јевросима мајка: / 'Марко сине једини у мајке / Не била ти моја рана клета / Немој сине говорити криво / Ни по бабу ни по стричевима / Већ по правди бога истинога! / Немој сине изгубити душе: / Боље ти је изгубити главу / Него своју огријешити душу* (СНП II: 123).

2 *Господине, краљу Вукашине, / није ласно издати Момчила, / ни издати ни отровати: / у Момчила, сестра Јевросима, / готови му то господско јело, / прије њега јело огледује...* (СНП II : 69).

3 Бихорски муслимани кажу: „Јаја на јаја, ђеца на даја" – дајо је ујак, даиџа.

Веома је важан први стих у наведеном цитату јер он истиче Маркову природу, која није вукашиновска, већ момчиловска. Та природа се слаже са мишљењем мајке која је, опет, преносилац момчиловског јуначког принципа. Јевросима је увек заговорница духовних вредности у епским песмама. Она чува и штити обичаје, хришћанску етику и патријархални поредак. То није необична појава, ако узмемо у обзир да је песму *Турци у Марка на слави* испевала Слепа Живана[4]. У поменутој песми наилазимо на следећу сцену: *А стаде га заклињати мајка / Племенита госпођа краљица: / 'Немој Марко моје чедо драго! / Мајка вади дојке из недара: / Не била т' рана материна! / Немој данас крви учинити, / Данас ти је крсно име красно; / Тко ти данас у дворове дође / Напој жедна, а нарани гладна / За душицу твоји родитеља / И за здравље твоје и Јелино. / То је Марко послушао мајке...*(СНП II: 271).

Јевросима заговара духовни аспект живота, религиозне норме и патријархални кодекс. Она једина успева да спута Маркову преку нарав позивајући се увек на *'рану* којом га је отхранила. Опис вађења дојки[5] је свакако неуобичајен за модерног човека, али он појачава поруку која се често јавља у Јевросимином обраћању Марку, а вероватно јесте био и део ритуала мајчинског проклињања/заклињања. Она истиче своје право да му се као мајка која га је отхранила, обрати и да од њега нешто захтева. Такав однос супруге или било које жене осим мајке према одраслом мушкарцу није био дозвољен у патријархалној заједници. Ипак, мајчинска улога је та која даје Јевросими могућност да се Марку обраћа без страха, за разлику од многих других ликова епских песама. Осим тога, готово у свим песмама уз именицу *мајка* се јавља и стални епитет *стара*, што свакако даје предност и одређен легитимитет жени у патријархалној заједници. Стара мајка јунака има несумњиве повластице у понашању у односу на мушки род. Она има могућност да му се обрати или да му тражи услугу, што није чест случај са младом невестом или девојком. У грађењу Јевросиминог лика можда можемо бар наслутити трагове старе феудалне хијерархије који се стапају са патријархалним принципима. Јевросимин лик није грађен ван патријархалног концепта, она је пре изузетак који потврђује правило, а судећи по овим песмама, и достојни родитељ који даје сину морални легитимитет и омогућава му да „заобиђе" очево негативно наслеђе. У песми *Женидба Марка Краљевића* Јевросима тражи одмену за *служење* сину: *О мој сине Краљевићу Марко, / Већ је твоја остарјела мајка, / Не може ти приправљати вечере / И не може служити мрка вина / А не може ни лучем свијетлити: / Ожени се мој примили сине, / Да замјену стечем за живота* (СНП II: 208–209).

Из ових стихова нам је јасно да Јевросима као жена не излази из граница могућности патријархалне жене у смислу женских послова и обавеза. Оно што је разликује у односу на друге жене народне епике јесте њена смелост да се обрати сину и да директно врши утицај на њега, а да притом није негативно окарактерисана.

---

4 „Стварање слепих жена утемељено је на изграђеној поетици, а у њеним оквирима, онолико колико је било могуће у границама датих норми, чини део усменокњижевне традиције са посебним карактеристикама. Просјакиње, гусларке и певачице унеле су осећајност непознату или сасвим ретку у мушких преносилаца; теме породичних односа, крвног и духовног сродства развијале су у својим песмама уз теме јунаштва, подвига и јавних послова. Искрена хришћанска религиозност, онако како се огледала у обичајима, одлика је песама слепих жена" (Клеут 2014: 26).

5 Дојке су симбол плодности и извор снаге детета. Тако у Вуковом ријечник под одредницом „обил" имамо следеће објашњење снаге Милоша Обилића:
„Пође он за Милошем да гледа да му се гдје не сакрије, кад погледа кроз брвна у једну зграду, а то му мајка мијеси хљеб, а пребацила десну сису преко лијевог рамена, а лијеву преко деснога, те он острага сиса. Онде цар рече: 'Међер обила мајка, родила обила јунака'.." (Караџић 1852: 429).

Јевросима спречава Марка да учини погрешан поступак, да се огреши о основне религијске и моралне принципе и условљава га да на креативно-мислећи начин победи Турке. Она поред Марковог јунаштва жели да побуди и „чојство". Марко тако, условљен мајчином молбом да не користи оружје на слави, побеђује противнике надмудривањем или досетком. Јевросима провоцира Маркову духовну страну да се изрази и превагне над оном снажно-телесном. Тако Марко постаје 'бојно поље' на коме се за превласт боре свест о поштовању родитеља и пргав карактер. Производ те битке је обично синтеза та два принципа. Марко ступа у забрањени сукоб, али не чини крвопролиће, како би се то иначе догодило, него на досетљив начин добија оно што је првобитно желео[6]: *Оде Марко у двор певајући / Јевросими својој старој мајки: / Јевросима моја стара мајко; / Не узимам благо од Турака, / Не узимам што ја блага немам, / Већ узимам благо од Турака, / Нек се пева и нек приповеда, / Штој чинио Марко од Турака* (СНП II: 271).

Иако је Јевросима често у функцији помагача или саветника, она се индиректно поставља и као препрека на путу[7] да се Марко докаже као јунак. Захтевајући од свог сина да поштује верска правила, она поставља још једну баријеру на путу да се он искаже и докаже као јунак. Захтевом да се не пролива крв мајка Марку сужава избор начина на који ће се изборити са непријатељем. Она проблематизује његов олак приступ туђем животу и тако из њега дозива интелигентно сналажење, које поседује дозу духовитости и хумора. Тако Марко, осим што мора да савлада непријатеља пред собом, мора да пази да се не огреши о веру или етику. Увођење лика мајке наспрам Марка је веома значајно за карактеризацију самог јунака Марка Краљевића. Уколико не би постојале мајчинске молбе, Марко би готово све проблеме решио својим јунаштвом (буздованом или сабљом), без обазирања на духовне вредности. У том случају би Марко као јунак био хомогено окарактеризован и захваљујући својој прекој нарави се не би много разликовао од негативног јунака. У песми *Марко Краљевић и Ђемо Брђанин* наилазимо на следеће стихове: *За њим стара пристанула мајка / Па је Марку тихо бесједила: / 'Ја мој сине Краљевићу Марко / Немој носит ништа од оружја / Ти се јеси крви научио / Учинићеш крвцу о празнику. / Нито Марку велике невоље! / Мучно му је ићи без оружја / А још горе не послушат мајке* (СНП II: 257).

Оружје даје идентитет епском јунаку и он је често одређен њиме. О томе, рецимо, сведочи подробан опис Момчилове окате сабље и крилатог коња Јабучила, као и Марковог шестоперог буздована и његовог коња Шарца. Јевросимин захтев да Марко не носи са собом оружје није толико једноставан колико се на први поглед чини. Ипак, Марку је „још горе" да не послуша мајку но да остави предмет који га употпуњује као јунака. Та чињеница указује да је Марко, зарад поштовања родитеља, спреман да изгуби идентитет јунака[8].

---

6 У песми *Турци у Марка на слави* Марко досетком узима новац од Турака и тако им наплаћује што су му на крсни дан срушили капију и напали слугу. Он не пролива нити једну кап турске крви, а истовремено добија турски новац и страх који ће се препричавати: *Бог убио свакога Турчина / Који више каурину дође / Кад каурин крсно име служи! / Што дадосмо за једну ужину, / Била б' рана за годину дана* (СНП II: 274).

7 Оваква улога мајке Јевросиме неодољиво подсећа на 2. функцију коју је дефинисао Проп у анализи морфологије баке:
„Понекад, напротив, јавља се ослабљени облик забране у виду молбе или савета: мати наговара сина да не иде у риболов: 'још си мали', и сл." (Проп 2012: 36–37).

8 Ова Маркова особина се описује и у песми *Урош и Мрњавчевићи*, али у односу на оца. Марко бежи пред оцем, да не би пролио родитељску крв.

Сличну сложену ситуацију имамо и у песми *Орање Марка Краљевића*, у којој мајка од Марка директно тражи да се остави ратовања и да постане земљорадник: *О мој сине Краљевићу Марко / Остани се сине четовања / Јер зло добра донијети неће / А старој се досадило мајци / Све перући крваве хаљине! / А ти узми рало и волове / Пак ти ори брда и долине / Те ти сиј шеницу бјелицу / Те ти рани и мене и себе. / То је Марко послушао мајку*... (СНП II: 274).

У обе поменуте песме Марко није непослушан мајци. Он увек прихвата њен савет који је обично поткрепљен верским уверењем[9]. Међутим, његова природа је та која одређује на који ће начин Марко спровести у дело захтев мајке Јевросиме. Он креће са намером да оре, или креће на пут без оружја, али успева и поред тога да се докаже као јунак. Тиме се наглашава да је Маркова крв заиста јуначка, јер он успева да се не огреши о своју мајку, али и да се изабори са невољама на које наилази.

У песми *Орање Марка Краљевића* стихови: „а старој се досадило мајци / све перући крваве хаљине" народни певач не указује на стварну досаду или Јевросимину лењост, већ на константну мајчинску бригу која је присутна при прању крви са синовљевих хаљина. Јевросима покушава да спречи смрт свог сина и она жели да га усмери на мање опасан и у религиозном погледу на свет примеренији посао. Она притом заговара хришћански принцип који је владао у средњем веку да треба радити и трпети, док је Марко оваплоћени устанички принцип – побуне и борбе. У песмама у којима се Јевросимин и Марков поглед на свет сукобљавају увек побеђује Марков. То видимо у завршетку песме: *Те он поби Турке јањичаре / Пак узима три товара блага / Однесе их својој старој мајци: / 'То сам тебе данас изорао'* (СНП II: 257).

Наведени стихови нам, највероватније, исказују уверење народног певача да је немогуће живети по старим правилима, иако их поштујемо. Сукоб између потлачених и власти (Турака) неминован је, без обзира на хришћанска уверења и на неминовност жртава за слободу.

У песмама које је сабрао Сима Милутиновић Сарајлија ређе сагледавамо сукоб Јевросиминог и Марковог принципа. У херцеговачким и црногорским песмама у потпуности преовладава устанички (Марков) принцип без обзира на друге. Да је Јевросима заговорник средњовековног и религијског принципа видимо из поступка да је народни певач у варијанти песме *Урош и Мрњавчевићи,* тј. у песми *Чије је царство* Јевросимине речи приписао владики Данилу: *А стриц њему бјесједио: / Ела право, тако био здраво! / Ако ће ти погинути тијело / Е ма неће душа, ако Бог да* (Милутиновић 1990: 278).

Ови стихови указују и на другачију улогу мајке, која у песмама Вука Караџића има значајнију и сложенију улогу, но у песмама које је прикупио Милутиновић. Видно је сужен простор за исказивање религиозних и етичких норми, а проширен простор за стихове који се тичу јунаштва и борби. Ипак, можемо поставити питање зашто ове речи у варијанти коју уноси Сарајлија у своју *Пјеванију* не говори Јевросима, него владика Данило? Да ли зато што народном певачу није била логична сцена у којој жена поучава већ стасалог и зрелог јунака, те поучавање препушта свештеном лицу? Поред наглашеног патријархалног концепта, треба обратити пажњу и на поднебље са којег песме потичу, као и на време. Простор са којег потичу песме из *Пјеваније* је ригорозно патријархалан и

9 „Тада му рече Исус: Врати нож свој на мјесто његово; јер сви који се маше за нож, од ножа ће и погинути" (Јев. Мат. 26: 52).

уз то доминантно устанички. Анализирајући Серенсеново тумачење *Пјеваније* Марија Клеут наглашава следеће:

> „Ради се о обради истог предмета у песмама које су записиване истовремено у две, узајамно оштро раздвојене географске зоне. Песме, односно њихове варијанте, по језику и по начину обраде репрезентују два типа. Исти предмет (материјал) може се објаснити само њиховим заједничким пореклом. Милутиновићеве варијанте уопштено представљају старији ступањ развоја, а Вукове поодмаклији" (Клеут 1993: 245).

Уколико прихватимо претпоставку да су песме у *Пјеванији* старије но оне у другој Вуковој збирци, тада можемо и да разумемо патријархалнију позицију жене у заједници која је у њима описана. Ако је у Вуковим песмама Јевросима *стара мајка*, у Милутиновићевим је она *баба*. Тиме се наглашава сваки могући разлог који би оправдао Јевросимино излажење из патријархалног концепта.

Јевросима губи на значају као саветодавац и она ће за херцеговачког/црногорског народног певача бити важна само због тога што је сестра јунака и што сама рађа јунаке: *А кад гори биише Романији / Андрија је Марку бјесједио: / 'Нас је мајка једна породила / И не знасмо ко је јунак бољи'*... (Милутиновић 1990: 144).

Тиме се Јевросима као посебан и изузетан лик епских народних песама које је записао Вук, у Милутиновићвој *Пјеванији* и изједначава са било којим другим женским ликом, јер је њена важност (као и сваке друге жене) у рађању јунака.

Губљење повлашћеног статуса који је Јевросима имала у Вуковој збирци видимо и у песми *Маркова женидба*, у којој мајка чека да се Марко напије вина и да буде добре воље да би смела да му се обрати: *Па када се вина напојише, / А од вина радост опазише / Дође лице како рујно винце, / Тада мајка Марку бјесједила: / Што ме, Марко, мучиш остарелу / Те се, синко, неће оженити / Неће мене снаху испросити*... (Милутиновић 1990: 663–664).

Народни певач инсистира на слици припитости и у томе тражи одобрење да се мајка на овај начин обраћа сину.

Осим тога, Јевросима у *Пјеванији* С. М. Сарајлије не врши функцију саветодавца. Док се у другој Вуковој књизи готово као формула јавља израз „то је Марко послушао мајку", у *Пјеванији* у песми *Мина и Марко* наилазимо на следећу врсту Маркове реакције: *Драги синко Краљевићу Марко / Ајде синко цару честитоме / Да ми тебе не покара царе. / Говори Краљевићу Марко: / Мучи, мајко, луда женска главо! / Старија је божја него царева* (Милутиновић 1990: 174).

У овим стиховима мајка није заговорник религиозних начела, већ она саветује гледајући личну, тј. синовљеву корист, док је Марко тај који се бори за „божије". Обраћање мајци речима „луда женска главо" није карактеристично за Марка из Вукове збирке. Очигледно је да је Јевросима у потпуности губи статус повлашћене жене-мајке у *Пјеванији* и да је она сведена на ниво обичне жене. Томе у прилог иде и чињеница да се незрелој деци (мушкој) говорило да су луде[10] или неразумне[11] главе, док је жена целог свог века сматрана „лудом главом". Позиција жене је таква да, и када прође процес иницијације, она не задобија зрелост попут мушкарца. Она остаје трајно незрела и, у складу са тим, према њој се опходе у патријархалној заједници. Коришћењем ове синтагме у обраћању мајци народни певач наглашава њен положај у заједници.

10 У Вуковом *Српском ријечнику* под одредницом луд наилазимо на следеће објашњење: „н. п. дијете, а у приморју и паприке, зеље тј. младо и зелено" (Караџић 1852: 350).

11 „Сад те шиљем с главом неразумном, / Са Иваном, са јединим сином" (Самарџија 2005: 319).

У *Пјеванији* налазимо само један стих који упућује на Јевросимину функцију саветодавца из Вукове збирке, међутим и он је врло сужен и сведен: *Одговара Краљевићу Марко: / Господаре, царе Сулејмане! / Јест ме стара проклињала мајка / Да празно не извадим ђорду*... (Милутиновић 1990: 616).

Дакле, постоји свест о мајчинском саветодавству и васпитању, али оно губи функцију и интимну снагу, какву је имало у односу Марка и Јевросиме који је описан у Вуковој збирци песама. Позивање на мајку, у наведеном примеру, у суштини је Маркова досетка и њоме он ствара један готово иронични контекст. Мајчину заклетву/клетву користи да би посредно запретио цару. Измене које уочавамо у односу Марка и мајке Јевросиме у *Пјеванији* С. М. Сарајлије су свакако производ времена и територије[12] у којој су јунаци били у потпуности посвећени устанцима и борбама против Турака. Народни певачи који су певали о Марку Краљевићу и описивали га као хајдука или ускока нису могли да прихвате чврст однос с мајком и наглашену наклоност према женској особи, па ма то била и мајка. Акценат њиховог песништва јесте на јунаштву и борби, а не на породичним везама или подвизим Марка Краљевића, који више подсећају на легенду но на стварну борбу. Захваљујући таквом резоновању народних певача, услед пресије историјских догађаја, Јевросима губи повлашћено место сестре и мајке два најзначајнија јунака српске епике и изједначава се са позицијом сваке обичне жене унутар патријархалне заједнице, а песме губе део дубине, топлине и слојевитости коју су имале песме Вукове збирке.

У књизи *Српске народне пјесме II* Вук Ст. Караџић је навео многобројне песме о Марку Краљевићу. У њима се он сусреће са различитим женским ликовима. Његов однос са посестримом вилом, однос са девојком која му тражи помоћ и однос према ћерци арапског краља су веома различити, али истовремено и слични. Ипак, однос Марка Краљевића према мајци Јевросими јединствен је у односу на све друге. У песмама у којим Марко долази у контакт са својом мајком, дијалог који описује народни певач се често завршава стихом „то је Марко послушао мајку", што је, унеколико, нетипично и готово јединствено у јуначкој епици. Чврста веза између Марка и Јевросиме, његово порекло, и његово често поверавање мајци утицали су на то да фигура мајке Јевросиме постане неодвојива од лика Марка Краљевића у Вуковом бечком издању. Зато, иако се у *Пјеванији* Симе Милутиновића Сарајлије однос Марка Краљевића и Мајке Јевросиме унеколико деградира, ни овде не долази до потпуног елиминисања њеног лика. Марко Краљевић мора имати стару Мајку Јевросиму, као што мора да има буздован и Шарца, без ње он би био само син журе Вукашина, неверног кума и цареубице, осуђен да баштини недостојна својства свог оца. Истовремено, без ње он не би имао онога ко хуманизује и ољуђује његово јунаштво, указујући на хришћанску и моралну вертикалу. Тако Јевросима постаје сегмент оне сложене алхемије која чини Марка Краљевића јединственим и специфичним јунаком епских песама.

12 Марија Клеут у својој студији о Серенсеновом тумачењу *Пјеваније* истиче следеће: „На крају, говорећи о црногорским песмама, истиче њихову повезаност са тлом на коме су настале, која се очитује и у начину гледања и у начину представљања, тако да ове песме нуде верну слику обичаја, начина мишљења и осећања црногорског народа" (Клеут 1993: 245).

Литература:

Делић 2006: Л. Делић, „Женидба краља Вукашина у кругу варијаната", *Живот епске песме*, Београд: Завод за уџбенике

Јакобсон 1978: Р. Јакобсон, *Огледи из поетике*, Београд: Просвета

Карановић 2010: З. Карановић, *Небеска невеста*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије

Клеут 1993: М. Клеут, *Пјеванија Симе Милутиновића Сарајлије у Серенсеновом тумачењу*, Београд: Институт за књижевност и уметност: Вукова задужбина

Клеут 2014: М. Клеут, „Увод о слепим певачицама народних песама", Без *очију кано и с очима*, Нови Сад: Филозофски факултет – Академска књига, 7–26.

Милутиновић 1990: С. Милутиновић, *Пјеванија црногорска и херцеговачка*, Никшић: НИП „Универзитетска Ријеч"

Проп 2012: В. Ј. Проп, *Морфологија бајке*. Београд: Библиотека XX век

Раичевић 2014: Г. Раичевић, „Од цвета до плода: женски иницијацијски пут у српској обредној лирици", *Аспекти идентитета и њихово обликовање у српској књижевности*, Нови Сад: Филозофски факултет, 79–94

Смарџија 2005: С. Самарџија, *Антологија епских народних песама*. Београд: Народна књига

СНП II – *Српске народне пјесме II*. Скупио их и на свијет издао Вук Стефановић Караџић. Беч 1841. (Цитирано према: *Српске народне пјесме*. Књ. 2. Београд: Нолит, 1977)

MARKO KRALJEVIC AND MOTHER JEVROSIMA IN „SERBIAN FOLK POETRY II" BY VUK STEFANOVIC KARADZIC AND „PJEVANIJA" BY SIMA MILUTINOVIC SARAJLIJA

Summary

In this paper the specific relationship of Marko Kraljevic, a hero of epic poetry, and his mother Jevrosima, as seen in the Serbian Folk Poetry II by Vuk Stefanovic Karadzic and the Pjevanije by Sima Milutinovic Sarajlija, will be analyzed. Reaffirming with cited verses from the poems we will strive to show the nature of that relationship and in what measure it is characteristic for a patriarchal community, or deviates from it's standards. With the characterization of the relationship between Jevrosima and Marko Kraljevic we will also give a comparison of the differences of Jevrosima's character in Vuk's and Sarajlija's collection of poetry, and try to find the cause of those differences.

Key words: patriarchal community, woman, mother, function of counselor, subordination of women, epic hero, Marko Kraljevic, Mother Jevrosima.

Isidora Ana Stambolić